

КАТЕГОРІЯ «ТЕЗАУРУС» У ДЖЕРЕЛАХ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ НАУКИ

В статье рассматривается понятие «тезаурус» в разных сферах научного знания. Исследуются все возможные трактовки данного термина. Прослеживается исторический аспект его становления в научных сферах: философии, лингвистике, социологии, психологии, педагогике, профессиональном образовании и музыковедении.

Ключевые слова: *тезаурус, компетентный подход, образование.*

The article deals with the concept of «thesaurus» in various fields of science. We investigate all possible interpretations of the term. Traced the historical aspect of its development in scientific areas: philosophy, linguistics, sociology, psychology, pedagogy, professional education and musicology.

Keywords: *thesaurus, competence approach, education.*

Розвиток освіти в Україні сьогодні свідчать про широке впровадження компетентнісної парадигми в педагогічну теорію та практику. Основним її призначенням є застосування набутих знань, умінь, навичок, досвіду та відповідного тезаурусу у тій чи іншій сфері. Таке розуміння даної парадигми ґрунтується на передових ідеях та концепціях, які висувають міжнародні організації, зокрема Міжнародний департамент стандартів, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО. Вони наголошують на необхідності впровадження компетентнісного підходу у різних сферах освіти. Його наріжним каменем є компетентність, тобто якості особистості, а також певні навички, вміння, знання і досвід, який допомагає зорієнтуватися в інформаційному та полікультурному просторі, стати конкурентоспроможним фахівцем на ринку праці. Сьогодні випускнику школи недостатньо мати високий рівень знань та досвіду. Для ефективної інтеграції в інтелектуальний простір необхідно володіти відповідним термінологічним тезаурусом у тій чи іншій галузі, бути компетентним, аби в майбутньому стати висококваліфікованим працівником.

У мистецькій освіті особливого значення серед показників компетентнісного розвитку школярів набуває запас понять, що постійно актуалізуються та використовуються. Не менш важливими є культурна ерудиція молодшої людини, яка вбирає знання про навколишній світ, начитаність та обізнаність у галузі культури та мистецтва. Саме тому центром уваги сучасного глобалізованого освітнього простору стало поняття «тезаурус». Воно є предметом дослідження багатьох наук – філософії (В.Луков), філології (М.Роже, О.Тараненко, Вал. Луков, Л. Сільвестрова, І.Абдулмянова, С.Лесніков), психології (І.Неволіна, М.Позіна), соціальної роботи (М.Вдовіна), педагогіки професійної освіти (Л. Медведєва, С.Світайло, К.Васильковська), мистецтвознавства (М.Калашник), мистецької освіти (Л.Масол).

Як правило, трактування терміну «тезаурус» у довідковій літературі різняться. Це, насамперед, пов'язано зі сферою в якій застосовується дане поняття. Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови «тезаурус» трактується як словник, що подає лексику певної мови в усьому її обсязі, з прикладами їх використання у тексті. У свою чергу в Енциклопедії української мови розкривається етимологія слова тезаурус (від грецького терміну, що означає скарб, скарбниця) як словника, який подає лексичний склад мови за семантичними розрядами різного ступеня узагальнення і кількості з перехресним групуванням.

Вперше поняття «тезаурус» застосував у XIII столітті італієць Брунетто Латіні, який так назвав свою систематизовану енциклопедію. Український мовознавець, професор О.Тараненко, у своїй статті до енциклопедії української мови зазначає, що поняття «тезаурус» у лексикографії вперше з'явилося завдяки британському лексикографу М.Роже, який використав його у своєму «Тезаурусі англійських слів та висловів» («*The saurus of*

English Words and Phrases''), опублікованому у 1852 році. Наразі, це один із перших і найвідоміших в історії ідеографічних словників.

У вітчизняній лінгвістиці поняття «тезаурус» використав видатний мовознавець Л.Щерба в оригінальному значенні цього слова – «сховище», «скарб». Ще одне тлумачення цього поняття знаходимо у Г.Воробйова: «У словнику російської мови тезаурусу найбільше відповідає одне із значень слова «світ»: наприклад, світ підлітка, світ робота». У галузі мовознавства науковець Л. Селіверстова розкриває значення терміну «загальний тезаурус». Однією з важливих особливостей тезаурусу, вважає автор, є його здатність моделювати лексико-семантичну систему мови, відображати картину того, що прийнято вважати неохопленим, відкритим класом одиниць.

Проблематикою «тезаурусу» успішно займалися радянський соціолог, філософ і культуролог В. Луков та його брат - філолог Валентин Луков. Вони стали засновниками тезаурусної концепції, яку висвітлили у своїй монографії. Науковці подають найповніший та найбільш узагальнений виклад даної концепції гуманітарного знання, яка створює основу суб'єктно-орієнтованих напрямів досліджень в галузях соціальної філософії, філології, культурології, соціології, антропології. Дослідники ґрунтовно висвітлюють методологію тезаурусного підходу. Вона, на їхню думку, відкриває нові перспективи у гуманітарному розумінні людини та її світу.

У сфері перекладацької діяльності науковець І.Абдулмянова зазначає, що тезаурус філолога-перекладача — це відкрита система взаємопов'язаного накопичення, зберігання, примноження інформації, знань та досвіду. Вона є своєрідною інформаційною, понятійною та концептуальною базою освіти, основою формування та розвитку професійної особистості перекладача. Дослідниця також зазначає, що тезаурус характеризується наявністю інтегративної системи знань, термінів, уявлень, а також ціннісного ставлення до них через призму перекладацької діяльності.

Науковець С.Лесніков, вивчаючи поняття «тезаурус» метамови лінгвістики, зазначає, що саме він допомагає найповніше дослідити системність мови у повному обсязі. Враховуючи результати наукових досліджень в сучасній лінгвістиці, вчений подає власне визначення поняття «тезаурус». Він вважає, що «це особливий різновид словників загальної чи спеціальної лексики, в яких вказані семантичні зв'язки (синоніми, антоніми, пароніми, гіпоніми та ін.) між лексичними одиницями». [3, с.56]. Разом з поняттям «тезаурус» науковець виокремлює термін «гізаурус», який розуміється автором як «гіпертекстовий інформаційно-пошуковий тезаурус метамови науки, як база даних з перехресними гіпертекстовими посиланнями». У гізаурусі дається визначення (дефініція, ілюстрація, інтерпретація, пояснення, роз'яснення, тлумачення, трактування, формулювання, цитата, екскурс) щодо ключових понять-термінів, які стосуються певної науки, а також суміжних дисциплін, які так чи інакше пов'язані з її проблематикою» [3, с.56].

З психологічної точки зору поняття «тезаурус», як показник компетентності особистості, розглядають науковці І. Неволіна та М.Позіна. Вчені ставлять на вістрі дискусії питання розвитку понятійно-термінологічного арсеналу особистості, що становить основу теоретичного знання, не залишаючи осторонь питань, пов'язаних із практикою. Вивчаючи дане поняття, науковці роблять спробу поєднати теорію з практикою. Предметом їх досліджень є загальнокультурна лексика, психологічний, історичний, географічний та інші тезауруси школярів, студентів, викладачів, які науковці вивчають протягом багатьох років. Їх науковий досвід у галузі психології стосовно поняття «тезаурус» є важливим для нашого дослідження, оскільки вчені вважають, що компетентність людини безпосередньо залежить від широти та повноти її тезаурусу, який розуміють як систему смислових кластерів, ієрархію семантичних макро- та мікро- одиниць (понять, подій, смислів, знаків, формул) та їх смислових зв'язків. Вивчаючи дане питання, психологи-науковці приходять до висновку, що, можливо, тезаурус особистості варто розуміти як показник розумового розвитку, рівень інтелекту [5, с.70].

У галузі професійної освіти праці Л.Медведевої, С.Світайло та К.Васильковської заслуговують, на наш погляд, особливої уваги.

Так, науковець Л. Медведєва вивчала поняття тезаурусу з педагогічної точки зору. У своїй праці вона акцентує увагу на детальному аналізі основних принципів формування професійно-орієнтованого тезаурусу. Поряд із дослідженням вищезазначеної проблематики, дослідниця розглядає професійну компетентність студентів, яка залежить від їх тезаурусу. Під тезаурусом вона розуміє словниковий запас у певній галузі знань. У своїх дослідженнях автор говорить про словниковий арсенал з певної дисципліни, яким повинен оперувати кожен студент для успішного та якісного спілкування мовою своєї спеціальності.

Поняття «тезаурус» також побіжно згадується у дисертаційному дослідженні С.Світайло. Вона, вивчаючи питання формування фахової компетентності майбутніх учителів музики у процесі диригентсько-хорової підготовки, виділяє збагачення хорознавчого тезаурусу, як першу педагогічну умову формування фахової компетентності. На її думку, «тезаурус» передбачає засвоєння належного обсягу знань з диригентсько-хорових дисциплін (диригування, історії української хорової музики, хорознавства, аналізу хорових творів, методики роботи з дитячим хором). Науковець акцентує увагу на тому, що хорознавчий тезаурус становить теоретичну основу для формування практичних можливостей забезпечувати музичний розвиток школярів засобами вокально-хорового співу.

Науковець К.Васильковська у своїй праці щодо формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики звертає увагу на важливість вивчення музично-історичних дисциплін для розширення мистецтвознавчого тезаурусу. На її думку, «мистецтвознавчий тезаурус» є ґрунтом для формування художнього світогляду.

Якщо у філософії, філології, психології, педагогіці, професійній освіті поняття «тезаурус» використовується часто, то в музичній сфері воно не має понятійної вагомості, не входить в актив її термінологічного апарату. Про це свідчить не тільки музична практика, але й спеціальні довідково-енциклопедичні видання, де слово «тезаурус» практично не використовується. Що стосується саме музичного тезаурусу, то про нього у свій час писав ще Б.Асаф'єв. Однак, ширшого вивчення у його працях набуло явище, пов'язане з інтонаційною природою музики, що з часом переросло в його теорію. У свою чергу, саме поняття тезаурусу залишилось в тіні й не переросло в науковий досвід. Але вже саме звернення науковця до поняття тезаурусу, навіть його побіжне вивчення стали відправним пунктом для подальших досліджень. Ми погоджуємося з висловлюванням М.Калашник в тому, що дослідження Б.Асаф'єва можна вважати науковим підґрунтям для подальшого вивчення поняття музичного тезаурусу у вітчизняній науці. Таким чином тезаурус стає об'єктом спеціального розгляду та дослідження у сфері музичних знань.

Зацікавленість дослідників поняттям «тезаурус» в галузях гуманітарних дисциплін створила сприятливі умови для введення його в музикознавство.

Так, М.Калашник у своїй монографії ґрунтовно розглядає значення «тезаурусу» у музичній теорії та практиці. Вона трактує музичний тезаурус як «сховище музичних знань, які поділяються на категорії: знання музики та знання про музику»[2]. У своїй праці М.Калашник виділяє форми музичного тезаурусу та визначає його структуру. Детально вивчивши напрацювання плеяди науковців, які стосуються даного питання у всіх сферах, дослідниця формулює наукові положення стосовно можливих підходів до створення саме музичного тезаурус-словника. Тобто, у першому випадку тезаурус розуміється як знання музики та знання про музику (знання музичних термінів та їх значення), а в іншому – як словник музичних термінів. Ми погоджуємося з дослідницею В. Сумраковою, яка детально проаналізувала науковий доробок музикознавця. На її думку, М.Калашник, прагнучи заповнити прогалину у системі знань про тезаурус, зробила стратегічно важливий крок, додавши до терміну «тезаурус» уточнююче слово «музичний». Це одразу вказало на перехід терміну «тезаурус» у сферу музичного явища[6]. У монографії М.Калашник поняття «музичний тезаурус» набуло іншого відтінку, іншого термінологічного значення. Разом з тим воно органічно вписується до ряду запозичених іншомовних понять.

Проблему «тезаурусу» у мистецькій освіті розглядає Л.Масол у «Теоретико-методичних засадах інтегрованого навчання мистецтва». Розглядаючи питання передумов та сутності інтеграції в шкільній мистецькій освіті, концептуальних основ інтегрованого курсу «Мистецтво» автор торкається також і питання «мистецького тезаурусу» як фактору

інтеграції. Вона визначає тезаурус як сукупність понять з певної галузі знань; сховище досвіду людини. Під досвідом учня у широкому розумінні, науковець виділяє сукупність понять, образів; операцій, смислових зв'язків; у вузькому розумінні — словник цих основних понять. Науковець зазначає, що у педагогіці тезаурус виконує роль інформаційної основи навчання. Даний процес навчання вона трактує як розширення «особистісного тезаурусу» учнів за рахунок «навчального тезаурусу». Науковець вважає за доцільне уперше в практиці загальної мистецької освіти виокремити обов'язковий блок «Поняття» у програмі для 1-4 класів, які у підручниках подаються в рубриці «Словникова скриня». Таку позицію науковець пояснює тим, що вже у початковій школі поступово набувають розвитку інтелектуальні вміння школярів. Відповідно, повинен зростати, збільшуватися за обсягом та ускладнюватися і навчальний тезаурус - «своєрідний компас-орієнтир школярів у безмежному морі художніх понять і термінів, які так чи інакше звучать на шкільних уроках мистецтва та поза ними» [4,с.43].

Детально вивчивши наукові напрацювання дослідників стосовно розгляду поняття «тезаурус» у різних аспектах, ми вважаємо, що питання музичного тезаурусу у сфері середньої освіти має певні прогалини, а відтак становить перспективи для нашого подальшого дослідження у сфері музичної педагогіки. Ми вважаємо, що музичний тезаурус учню широкому значенні, це - «життєва скарбниця» школяра, запас корисної інформації з музичного мистецтва, яка постійно поповнюється та служить інформаційною базою для подальшого навчання, володіння музичною термінологією в обсязі програмового змісту. У вузькому - це словник музичних термінів, побудований за тематичним та алфавітним принципом(напрями - персоналії – поняття).

Література

1. Вороб'єв Г.Г. Теориятезаурусов в анализекоммуникаций / Г.Г.Вороб'єв // Семиотика и информатика. – М.,1979. – Вып. 11. – С. 3-4.
2. Калашник М. П.Музичний тезаурус композитора: аспекти вивчення : монографія / М.П.Калашник. – 2010. – 251 с. Режим доступу. - 94.158.144.72/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:179779/
3. Лесников С. Тезаурус какотражениеисистемности языка / С.Лесников //Филология.Искусствоведение. - ВестникЧелябинскогогосуд.унив. - 2011. Вып.59. - №28(243). - С.52-61.
4. Масол Л.М. Теоретико-методологічні засади інтегрованого навчання мистецтва. Режим доступу - <http://refdb.ru/look/3377390-pall.html>
- 5.Неволин И.Ф., Позина М.Б. Тезаурус — какпоказателькомпетентностиличности // Вестникпрактическойпсихологии и образования. - 2010. №2(23). – С. 69-73
6. Сумракова.В. Рецензії. Режим доступу. -[dspace. nbuv. gov. ua/ bitstream/ handle/.../43518/20-Sumarokova.pdf?..](http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/.../43518/20-Sumarokova.pdf?..)
7. Тезаурусы II : Тезаурусный подход к пониманию человека и его мира:монографія. — М.:Национальный институт бизнеса, 2013. — 640 с.

УДК: 372.878

Рева В.П.

ПРОЕКЦИИ ДУХОВНО-ТЕЛЕСНОЙ САМООРГАНИЗАЦИИ МУЗЫКАЛЬНОГО ВОСПРИЯТИЯ

Процесс музыкального восприятия имеет слухомоторный характер, сопровождается активными телесными откликами. Реакции тела не попадают в зону активного внимания до тех пор, пока на них не будет обращено внимание слушателя. Подготовка телесного сознания к восприятию музыки определяет сущность слухового наблюдения как принципа воспитания культуры музыкального восприятия личности.

Ключевые слова: музыкальное восприятие, телесное сознание, музыкальная интонация.